

שגית אבו

יחס היהדות להתבוננות בטבע

ראשי-פרקים

- א. הרמב"ם: דרך לאהבת ה' וליראתו
- ב. הרי"ד סולובייצ'יק: איש ההלכה
- ג. הטבע כהתגלות ה' בעולם
- ד. הטבע בתנ"ך
- ה. הטבע בחז"ל
- ו. "שאו מרום עיניכם"
- ז. שירת הצומח

כמה פנים וגישות לנושא ההתבוננות בטבע על פי היהדות. לדעת הרמב"ם, דרך התבוננות זו ניתן להגיע לאהבת ה' וליראתו. הרי"ד סולובייצ'יק מדגיש ב"איש ההלכה" את ההתייחסות לטבע מתוך אמות מידה הלכתיות. יש שיראו בהתבוננות זו את התגלות הבורא בעולם, ראיית חכמת ה' בפלאי הטבע; ויש שיראו בכך הזדמנות ללמוד מוסר ומידות מעולם הטבע והחי.

א. הרמב"ם: דרך לאהבת ה' וליראתו

המצוה הראשונה שאותה מונה הרמב"ם בספר המצוות שלו, היא: "שנצטוונו בידיעת האלוהות, והוא שנדע שיש שם עילה וסיבה, הוא פועל את הנמצאים, והוא אמרו יתעלה: אנכי ה' אלקיך." ידיעה אינה רק אמונה בסיסית בקב"ה, אלא היא חזרה ובירור של האמונה הבסיסית. הדעה אינה אמונה ואינה אמירת מילים גרידא, כפי שכתב הרמב"ם במורה נבוכים (א,ו): "הדעה אינו העניין הנאמר בפה, אלא העניין שהצטייר בנפש כאשר מאמתים אותו שהוא כך כפי שהצטייר." לכך מגיע האדם מתוך חקירה יסודית ותוך בדיקה מקיפה של ההקדמות אשר הובילו אליה.

אחת הדרכים להגיע להפיכת האמונה לידיעה אמיתית שהאדם חי אותה, היא התבוננות בטבע, כדברי הרמב"ם בהלי יסודי התורה פ"ב:

והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר, ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד: "צמאה נפי לאלוקים לאל חי" (תהלים מב,ג). וכשמחשב בדברים האלו עצמן, מיד הוא נרתע לאחוריו, ויירא ויפחד וידע שהוא

בריה קטנה שפלה אפלה, עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד: "כי אראה שמיך... מה אנוש כי תזכרנו" (תהלים ח, ד-ה). ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים, כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם. כמו שאמרו חכמים בעניין אהבה, **שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם.**

מיקומה של הלכה זו, בתחילת הספר הראשון (ספר מדע) של הי"ד החזקה, מעיד על החשיבות הרבה הניתנת לנושא כה חשוב ובסיסי בחיי היהודי, שהרי ספר היד-החזקה מיועד ומופנה לכל פרט ופרט בעם ישראל, ומהווה מדריך להנהגה של כלל הציבור. מאידך גיסא, ספרו מורה-הנבוכים מיועד לתלמידי חכמים המחפשים תשובות לשאלותיהם, וכדבריו: "אין הכוונה במאמר זה להבין את כולם להמון ולא למתחילים בעיון... אלא מטרת המאמר הזה להעיר לאדם דתי, שכבר נקבע בלבו והושג בדעתו אמתת תורתנו, והוא שלם בדתו, ומדותיו." משום כך בספרו זה (בפתיחתו) פירט הרמב"ם והרחיב בעניין הטבע והמדעים, על מנת לעזור לאדם הנבוך להתמודד עם שאלותיו.

הלא תראה כי ה' יתעלה זכרו, כאשר רצה להביאנו לידי שלמות ותקינות מצבי חברתנו במצוותיו המעשיות, אשר לא יתכן זה אלא לאחר מושגים מושכלים... אשר לא יתכן דבר זה כי אם במדע האלוהי, **ולא יושג אותו המדע האלוהי אלא לאחר מדעי הטבע,** כי מדע הטבע תוחם את המדע האלוהי, וקודם לו בזמן הלימוד.

ובחלק א פרק לד, הוסיף וביאר:

... אין במציאות כי אם ה' יתעלה וכל ברואיו, והם כל מה שנכלל במציאות בלעדיו. ואין שם דרך להשיגו אלא ע"י מעשיו, והם המורים על מציאותו... ולכן חובה בהחלט להתבונן בכל המציאות כפי שהיא, כדי שנקח מכל דבר ודבר הקדמות אמיתיות נכונות, שיעילו לנו במחקרינו האלוהיים... אבל ענייני התכונה הגלגלית (אסטרונומיה) ומדעי הטבע - איני חושב שיהא לך ספק בכך, שהם עניינים הכרחיים להכרת יחס העולם להנהגת ה' היאך היא באמת, לא באופן דמיוני. ויש דברים עיוניים רבים, שאף על פי שאין לקחת מהן הקדמות למדע זה, אבל הם מכשירים את המחשבה... והרי הכרחי למי שירצה להגיע אל השלמות האנושית להכשיר את עצמו תחילה במלאכת ההגיון, ואחר כך במקצועות ההכשרתיים כפי הסדר, ואחר כך במדעי הטבע, ואח"כ במדעי האלוהות.

לפי דברי הרמב"ם הנ"ל, ישנם מדעים שהם הכרחיים להיות מדע והקדמה לפני לימוד מדעי האלוהות, לימוד המוביל את האדם אל ההכרה. על ידי חקר ולימוד המדעים, יוכשר האדם ויובל לידיעת ה'. אם כן, במצות "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך" נכללים גם לימוד המדעים, הכרת המציאות כפי שהיא, וההתבוננות בחכמת ה' בה.

ב. הרי"ד סולובייצ'יק: איש ההלכה

הרב יוסף דב סולובייצ'יק זצ"ל כתב מסה שלימה על דרכי התבוננותו של איש ההלכה על הבריאה כולה. לדבריו, כאשר איש ההלכה מתבונן במציאות הסובבת אותו, הוא בוחן אותה על פי התורה וההלכה. הוא ניגש למציאות מתוך יחס אפריורי - מתוך עולמו האידיאלי הוא יוצא אל המציאות. כשאיש הלכה נתקל בתופעה בטבע, הוא מגיע עם ההלכות המתאימות, ואז הוא בוחן את המציאות על פי עולמו האידיאלי, ומנסה לקבוע את היחס בין המציאות לאידיאל.

לדוגמה: זריחת החמה ושקיעתה אינם מהווים עבור איש ההלכה רק מראה מרהיב ביופיו, אלא בראותו מראה זה הוא מקשרו לדיני התורה ולמצוותיה. עלות השחר והנץ החמה מחייבים אותו במצוות היום: קריאת שמע של שחרית, ציצית, תפילין וכו'. השקיעה מחייבת אותו במצוות הנוהגות בלילה: קריאת שמע של ערבית, ספירת העומר, מצה וכו'. כשהוא מביט בלבנה, הוא יודע שעל-פיה נקבעים החודשים והמועדים.

איש הלכה מזדקק להיצירה כולה ומתבונן בה מתוך עולם אידיאלי, שהוא נושא בתודעתו ההלכתית. כל מושגי ההלכה מושגים אפריוריים הם, ואיש ההלכה מביט על-ידיהם בעולם כולו.

כאשר איש ההלכה נתקל בסתירות בין עולמו האידיאלי לבין המציאות, הוא אינו דואג. גם כשאין במציאות התגשמות של דברים אידיאליים, עדיין לעולם האידיאלי יש משמעות בעיניו. "יסוד היסודות ועמוד המחשבה ההלכתית המה לא ההוראה למעשה, אלא קביעת הלכה עיונית... האידיאל של איש ההלכה הוא השתעבדות המציאות לעולה של ההלכה." הוא דן במראה העיניים על פי מידות ההלכה, וגם כאשר אין חפיפה בין שני עולמות אלו הוא אינו מתייאש. ההתלהבות הדתית אצל איש ההלכה תבוא רק אחרי שלב ההכרה, רק אחרי שהוא בחן את העולם האידיאלי עם העולם הריאלי. החוויה הרגשית באה אחר

ביקורת והסתכלות עמוקה, ומתוך כך היא גדולה יותר מאשר חוויה רגעית. חוויה דתית שמבוססת על הכרה וידיעה מעמיקה, היא מתקיימת לאורך זמן רב. על פי השקפת איש ההלכה, "המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה" - הרי הוא התלהב עוד לפני שסיים את משנתו, את לימודו; הוא מקדים את שלב ההתפעלות לשלב ההכרה, ומשום כך "מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו" (אבות ג,ח).

ג. הטבע כהתגלות ה' בעולם

צריך להראות את הדרך איך נכנסים אל הטרקלין - דרך השער. השער הוא האלוקות המתגלה בעולם בכל יופיו והדרו, בכל חי ורחש, בכל צמח ופרח, בכל גוי וממלכה, בים וגליו, בשפירי שחק ובהדרת המאורות, בכשרונות כל שיח, ברעיונות כל סופר, בדמיונות כל משורר ובהגיונות כל חושב, בהרגשת כל מרגיש ובסערת גבורה של כל גיבור. (הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל - אורות, עמ' קיט, זרעונים א) הטרקלין הוא העולם הבא, והכניסה אליו היא דרך ההתגלות האלוקית במציאות שלנו, המופיעה בכל דבר ודבר בעולם הזה. הטבע מהווה ראי להתגלות ה' בעולם. האדם צריך רק לפקוח את עיניו, לחפש, ואז ימצא את האלוף שבכל בריה בעולם - בחי, בצומח, בדומם.

שוב עולה אותה משנה במסכת אבות - "רבי יעקב אומר: **המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה, מה נאה ניר זה - מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו.**" ובמשנתם של הרבנים לבית קוק, החסיד הוא: מתוך שפע התורה תופס האדם את גיליו של הנוי הזה. "מה נאה אילן זה", המופיע כולו בתורה ועל-ידה, שהיא גם כולה "עץ חיים למחזיקים בה". בהפסקת חיוניותו ממקור שפע זה מסתלפת פנייתו הנפרדת אל אותו הנוי מחוסר-החיים, והרי הוא כשלא זכה מתחייב בה בעצמה ברוממות הנוי בנפשו, בנפשו החיה וברוחו האומללה בשייכות דבקונו הקיימת ועולה אל אותו מקור שפע - מתגלה כל הודו והדרו של הנוי הזה, והוא מתמלא תהילת מלכו של עולם, "אשר ברא בריות טובות ואילנות טובות לתנות בהם בני אדם."

(הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל - לנתיבות ישראל, נוי של אילן) ההפסקה שעושה "המהלך בדרך ושונה" אינה הפסקה טכנית בלבד, אלא היא הפרדה בין שני העולמות, התורה והטבע. אדם זה רואה את האילן ואת

הניר, אך לא מקשר אותם לקב"ה ולתורה שהוא לומד. כאשר אדם רואה את החיבור בין לימוד התורה ובין הטבע הסובב אותו, ההסתכלות באילן היא המשך הלימוד ולא הפסקה ממנו. על ידי הסתכלות באילן וראיית מקור השפע, שהיא התורה ונותנה, האדם משבח את הבורא ומברך את ברכת האילנות. בהמשך הדברים, הרב מסביר הקשר שבין משנה זו לבין המשנה בפ"ד, שאף היא נאמרה ע"י רבי יעקב: "העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא" - כפרוזדור כן העולם הזה והעוה"ב אינם שתי רשויות, שני עולמות נפרדים, אלא רשות אחת, רשות יחידו-של-עולם... לפיכך האור והנועם, הגדול והנשגב, הממלא את טרקלין העוה"ב, הרי הוא חודר ושופע בכל מלוא הפרוזדור העוה"ז...

בעוה"ז הטבע הוא כלי, שהוא חלק מהטרקלין, מהעוה"ב, כיוון שהעוה"ז מקבל את השפע שלו מהעוה"ב. העולמות אינם מנותקים זה מזה, אלא זה המשכו של זולתו, וזה נותן את החיות לאחר.

ד. הטבע בתנ"ך

התייחסות בולטת לטבע נמצא בדבריהם של דוד ושלמה. דוד אומר במזמור קד שבתהלים: "ברכי נפשי את ה', ה' אלוקי גדלת מאוד...". במזמור זה הוא משבח את הבורא על גדולתו הניכרת בבריאת, מסתכל בעיניים פקוחות בעולם ומתמלא רגשות התפעלות על היופי והחכמה הניכרים בכל בריה. רגשות אלה מביאים אותו להערצת הבורא ולשבחו על חכמתו והדרו.

כך גם במזמורים אחרים, כגון מזמור ח: "ה' אדוננו, מה אדיר שמך בכל הארץ... כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננתה...". וכן במזמור יט: "השמים מספרים כבוד אל, ומעשה ידיו מגיד הרקיע...". הרעיון היסודי של מזמורים אלו הוא, שהסתכלות בהדר הבריאה מביאה את האדם לידי הערצת הבורא, יראתו ואהבתו והכנעת האדם לפניו.

מחרה ומחזיק אחריו בנו שלמה, וכך מדגיש שלמה בספר משלי את חכמת הקב"ה המתבטאת בטבע: "ה' בחכמה יסד ארץ, כונן שמים בתבונה" (ג,ט). הוא מסתכל בעולם הטבע ולומד ממנו דרכי התנהגות: "לך אל נמלה עצל, ראה דרכיה וחכם, אשר אין לה קצין שוטר ומושל, תכין בקיץ לחמה... " (ו,ח).

הסתכלות זו בטבע ממשיכה בספרי החכמה, וכך הוא מענה ה' לאיוב (פרקים לח-מב), בו הקב"ה מאריך בסיפור הבריאה כדי לעורר בלב איוב את יראת הרוממות. המדרש (בתי מדרשות ח"ב מדרש איוב פ"ט) משלב את הפסוקים בתוכו:

ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר... אמר לו הקב"ה: אזור-נא כגבר חלצוך; הריני שואלך כתלמיד ששואל את רבו - איפה היית ביסדי ארץ? שמא אתה נתת לי עצה שאברא את העולם הזה או את הארץ הזאת שאתה עומד בה?! א"ל: על מה הארץ עומדת? על העמודים, והעמודים על האדנים, והאדנים על מה? שנאמר "תולה ארץ על בלימה" (איוב כו, ז). ואם אין אתה מאמין, "שאו מרום עיניכם" - למד מן העניין שאני עשיתי. התחתונים על מה הם עומדים? החמה והלבנה והמזלות על מה הם תלויין? על דבר שאין בו ממש... מבקש אתה לידע על מה הארץ וההרים עומדים, הסתכל בעצמך על מה אתה עומד...

מדברי הקב"ה לאיוב ניתן ללמוד, שההתבוננות בעולם ההווה אינה יכולה אלא להביא את האדם למסקנה אחת - שיש בורא לעולם. כיצד מתקיים היקום? "על בלימה" - על לא-כלום, כל הבריאה עומדת באוויר על חוזק זרועותיו של הקב"ה. הקב"ה אומר לאיוב שישתכל בעצמו, באדם, וישאל מה גורם לו לעמוד וללכת, שהרי לולא הרוח שנפח בנו הקב"ה, אין לגוף חיים.

ה. הטבע בחז"ל

בדברי חז"ל יש דוגמאות לאדם הלומד מן הטבע. זאת, הן ברובד הראשוני והבסיסי של הכרת האדם את בוראו, כפי שעשה אברהם אבינו; והן ברובד הרחב יותר, של לימוד מידות ודרך ארץ מבעלי חיים ומהבריאה כולה.

אמר רבי יוחנן: אילמלא לא ניתנה תורה, היינו למדין צניעות מחתול, וגזל מנמלה, ועריות מיונה (בבלי עירובין ק, ב).

החתול, המכסה את צואתו, היונה הנאמנה לבן-זוגה, והנמלה החרוצה, הם מקור לימוד לבני אדם. בדברו על החריצות, אין ר' יוחנן מתכוון למה שכבר אמר שלמה המלך במשלי ו, ו-ח: "לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם; אשר אין לה קצין שוטר ומושל; תכין בקיץ לחמה." שכן ר' יוחנן בא לומר שמבעלי חיים אלה נוכל ללמוד הלכות ודינים. הנמלה באה ללמדנו את חומרתה של עבירת הגזל, שכן נמלה אחת אינה לוקחת מתברתה גרגר שאספה זו.

בפרקי שירה, שרבי אליעזר הגדול ממליץ לאומרם בכל יום ("תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל העוסק בפרק שירה זה בכל יום, מעיד אני עליו שהוא בן העולם הבא וניצול מפגע רע ומיצר הרע") אומרת הבריאה כולה שירה ליוצרה. "שמים אומרים: השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע... אילנות שבשדה אומרים: אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את

הארץ...". אין הכוונה להגיית המילים בפה, אלא מה שרואה האדם בבריות אלו, והמידות הטובות שהוא למד מהסתכלות זו.

הדבר בא לידי ביטוי במדרש המספר, שכאשר סיים דוד המלך לכתוב את ספר תהילים - "זחה דעתו עליו, ואמר לפני הקב"ה: יש בריה שבראת בעולמך שאומרת שירות ותשבחות יותר ממני? באותה שעה נזדמנה לו צפרדע אחת ואמרה לו: דוד, אל תזוח דעתך עליך, ואני אומרת שירות ותשבחות יותר ממך. ולא עוד, אלא כל שירה שאני אומרת ממשלת עליה שלושת אלפים משלים." לא רק על עצם השירה יש ללמוד מהצפרדע, אלא גם מידה של ענווה.

חז"ל מספרים במדרש (בי"ר לט) שגם אברהם אבינו הכיר את בוראו דרך התבוננות בטבע. אחר שהתבונן בבריאה ואמר בתמיהה: "תאמר שבירה זו בלא מנהיג?! הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו: אני הוא בעל הבירה. כך, לפי שהיה אבינו אברהם אומר: תאמר, שהעולם הזה בלא מנהיג?! הציץ עליו הקב"ה וא"ל: אני הוא בעל העולם."

על פי מדרש הגדול, בו מופיע מדרש דומה, הסתכלותו של אברהם אינה הסתכלות שטחית, אלא מעמיקה וחוקרת. וכך מסופרים הדברים שם:

היה משוטט בדעתו ואומר: עד מתי אנו משתחוין למעשה ידינו? אין ראוי לעבוד ולהשתחוות אלא לארץ שהיא מוציאה פירות והיא מחיה אותנו. כיוון שראה שהיא צריכה לגשמים... חזר ואמר: אין ראוי להשתחוות אלא לשמים. חזר וראה את השמש... כיוון שעלה עמוד השחר בטלו כולן. אמר אין זה אלוה. והיה מצטער ואומר: אלמלי יש לחן מנהיג... משל למה הדבר דומה? לאחד שהיה מהלך בדרך, וראה בירה גדולה וגבוהה ביותר. ביקש להכנס לתוכה, חיזר על כל צדדיה ולא מצא פתח... נשא עיניו וראה כלי צמר אדומים שהן שטוחים על הגג, אח"כ ראה כלי פשתן לבנים, אמר אותו האיש: ודאי אדם יש בבירה זו... כיון שראה אותו בעל הבירה שהוא מצטער על כך, א"ל: למה אתה מצטער? אני הוא בעל הבירה. כך היה אברהם אבינו...

אברהם "משוטט בדעתו", חוקר ושואל, מתייגע ומצטער למצוא תשובה לשאלותיו: מיהו האחראי לעולם ולחוקי הטבע שבו? רק אחרי שהצטער והתאמץ, אז התגלה אליו הקב"ה.

ו. "שאו מרום עיניכם..."

באופן מעמיק יותר, ההתגלות מתוך ההסתכלות בטבע אינה רק התגלות מעשי הקב"ה, אלא התגלותו של הקב"ה בעצמו. הנביא אומר: "שאו מרום

עיניכם וראו מי ברא אלה, המוציא במספר צבאם לעולם בשם יקרא... (ישעי מ, כו-כח). לפי הרד"ק, ראיית הלב זו עשויה לגלות לאדם "מי ברא אלה, כי ברואים הם ואינם בוראים." וכך פירש גם רבינו בחיי (ברא' א, יח): "וירא אלקים כי טוב - סידור המאורות טובה גדולה לבריות... ומתוך סדר פעולה זו וסידור המאורות, בני אדם רואין ומבינין כח מעשה ה' יתברך, ומשבחין ומרוממים אותו. והוא שכתוב 'שאו מרום'... וזהו הטובה, שמתוך שיראו פעולה זו, יכירו שהם ברואים." נמצא שההסתכלות בבריאה מלמדת שיש בורא לעולם. אולם ההסתכלות בבריאה עשויה גם להביא לידי סיכון, שהרי "כִּן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים... והשתחוית להם ועבדתם..." (דבר' ד, יט). קושי זה מתיישב בדיוק שבדברי הנביא: "וראו מי ברא אלה" - ולא: וראו מה ברא. האדם צריך להתבונן ב"מי" שברא אותם, מי שעומד מאחורי הבריאה, ולא להתבונן רק בגרמים עצמם.

דיוק זה מופיע בהקדמת ספר הזוהר, בויכוח המתקיים בין רבי שמעון לבין בנו ר' אלעזר. רבי שמעון שואל שם את בנו אלעזר, האם הוא יודע את פירוש הפסוק "שאו מרום עיניכם". תשובת בנו היא, שהאדם מסתכל בגרמי השמים ולומד שיש בורא עולם (הרי זה כדברי הרד"ק ורבינו בחיי הני"ל). על כך מקשה ר' שמעון, הרי לפי זה צריך היה הפסוק לומר "וראו מה", ולא "וראו מי".

רבי שמעון מוסיף ומספר שם, שפירוש פנימי זה נתגלה לו מפי אליהו, שפגשו על שפת הים ושאלו: רבי, ידעת מה הוא "מי ברא אלה"? אמר לו ר' שמעון: אלו השמים וכל מעשיו של הקב"ה, שיש לו לבן-אדם להסתכל בהם ולברך את הקב"ה על החסד הגדול שעשה כשבראם. אליהו מספר לו, שהקב"ה גילה דבר זה בישיבה של מעלה. היינו, שהקב"ה ברצותו להופיע בעולם המציאות, הוא מופיע בכל הצורות שאנו רואים בעולם - בחי, בצומח ובדומם. כפי שבאדם ישנו חלק אלוך ממעל, שמחיה אותו - "נר ה' נשמת אדם" - כך גם בכל דבר בעולם. נקודה פנימית זו, הקיימת בכל בריאה, נקראת "מי", כי אין לנו דרך אחרת לבטאה ולתארה. בהמשך דברי הזוהר נאמר: כל מה שהוא עמוק וסתום, לא נקרא אלא "מי". משום כך מתגלה הקב"ה בעולם כאלקים, היינו: "אלה" + "מי". עד שלא ברא את העולם, לא עלה שמו אלקים. דרך ה"אלה", הבריאה, אנו מגלים את ה"מי". זהו לפי הזוהר הפירוש של "מי ברא אלה" - ראו שמי ברא את אלה. גילוי של ה"מי" הוא ב"אלה".

ומסיים הזוהר - אליהו פרח ולא ראיתו יותר (דברי ר' שמעון). ומזה ידעתי את הדבר שהעמדתי על הרו והסוד שלו. בא ר' אלעזר וכל התלמידים והשתחו

לפניו, בכו ואמרו - אלמלא לא באנו לעולם לשמוע דבר זה - דיינו. זאת אומרת, שכל מציאותנו בעולם היא על מנת להבין פעם אחת את הנקודה של איך נברא העולם - הגילוי של ה"מי" ב"אלה".

ביטוי לראיית הקב"ה מתוך הבריאה עצמה יש בתיקוני הזוהר (תקונא חמשין, דף פו,א):

פתח ר' שמעון ואמר: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. ראשי תיבין

שאו מרום עיניכם - שחרית מנחה ערבית.

בהמשך מובא על כך הפסוק "הן אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גברי" (איוב לג,כט) - האדם בשלוש התפילות מייחד את מחשבתו לגילוי ה' בעולם. בהתבוננות בטבע אנו מקבלים עול מלכות שמים, כמו בקריאת שמע.

וכך מבוארים הדברים ע"י הראי"ה קוק בעין אי"ה על מסי' ברכות (ח"א עמ' 124). על דברי רבי יוחנן, **מצוה להתפלל עם דמדומי חמה**, אותם לומדים מהפסוק "ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים", כתב הרב:

ע"י ההכרה של המציאות תבוא נצחיות ההכרה ויראת ד', בהתמדת החוקים הטבעיים שמשפריס חכמתו וגדולתו של יוצר בראשית. כדברי הנביא "שאו מרום עיניכם וגו'." על כן ראוי לכל חכם לבב, לשאוב מי-היראה ממעיין הנחמד של המציאות כולה, שכולו אומר כבוד ליוצרו.

כאשר האדם מתפלל בזמן חילופי המשמרות, שעת חילוף התפקידים ברקיע - הוא רואה את הופעת ה' בעולם ומקבל על עצמו עול מלכות שמים. הרב קוק זצ"ל מסביר, שעל ידי ההתבוננות במציאות ובחוקי הטבע, האדם מבין את חכמת הבורא ומגיע לידי כבוד ויראת ה'.

ז. שירת הצומח

מכל הבריאה כולה מתייחדת השירה דווקא בצומח. יחס מיוחד יש לקב"ה לצומח, וכדברי המדרש (ויק"ר כה,ג): "מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה. הדא הוא דכתיב: 'ויטע ה' אלקים גן בעדן' (ברא' ב,ח). אף אתם כשנכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחלה, הדא הוא דכתיב: 'כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל.' " לא רק שהקב"ה החל כך את עולמו, אלא שההידבקות בדרכיו אף היא קשורה דווקא לצומח. מדוע דווקא בצומח? מלבד העיסוק הראשוני והבראשיתי בנטיעת גן עדן, מוצאים אנו במזמור קד, שמכל הבריאה כולה המתוארת במזמור זה - הרים, נחלים, עופות וכו' - דווקא על העצים נתייחד שמו של הקב"ה: "ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר

נטעי" (תהלים קד, טז). כשרצה הקב"ה להציג בפני האדם הראשון את ברואיו, מציג הוא לפי המדרש (ילקוט שמעוני קהלת ז, תתקעה) דווקא את האילנות - "כיון שברא הקב"ה את אדם הראשון, נטלו והוליכו **באילני גן עדן** וא"ל: ראה את **כל מעשה אלקים** מה נאים לך...".

באילנות ישנו מאפיין מיוחד. מצד אחד, הם לא דומים, הם צומחים ומפיקים תנובה - צל, פירות, ריח; הם מעניקים את השפע האלוקי, את החיות למשתמש - לאדם. מצד שני, באילנות לא נראה שום רצון עצמי, אין בהם שום סטייה מהמילוי המוחלט של רצון ה'. האילנות מבטאים את מה שהקב"ה נטע בהם. הדומם אמנם גם עושה את רצון ה', אך בצורה נמוכה יותר. לבעלי חיים כביכול יש רצון (שהרי הכול נובע מרצון ה') - כשהם טורפים על מנת לשרוד, ואילו בצומח מופיע רצון ה' באופן ברור וחד-משמעי.

אם כן, הצומח משמש לנו בנין אב ללמוד ממנו את הופעת הקב"ה, רצונו וטובו בבריאה כולה. לכן הוליד הקב"ה את האדם בגן עדן והראה לו שכל העולם הוא נטיעה אלוקית. בגן הזה יכול האדם לקרוא בין דפי העצים וללמוד איך הקב"ה ברא את עולמו. הראיה הפנימית של הרצון האלוקי, של השפעת הטוב ומקורו בכל דבר בעולם.

וכך ביטא את הדבר רבי נחמן מברסלב (שיחות הר"ן פרק קסג):

אם היית זוכה לשמוע את קול השירות והתשבחות של העשבים, איך כל עשב ועשב אומר שירה לה' יתברך, בלי פנייה ובלי שום מחשבות זרות, ואינם מצפים לשום תשלום גמול, היית יודע כמה יפה ונאה כששומעין השירה שלהם וטוב מאוד ביניהם לעבוד את ה' ביראה!

שירת העשבים והצומח כולו, זהו הפוטנציאל האדיר של גילוי הקב"ה בהוויה. זהו גילוי רצון ה' ללא שום צד שמסתיר את המקור האלוקי. על ידי כך שהאדם מצליח לחבר כל דבר למקורו הרוחני-אלוקי, הוא משפיע השפעה רוחנית על ההוויה עצמה. אזי יש יותר כוח וחיות לעולם להתחדש ולהפיק את השפע שלו - "ומשירת העשבים נעשה ניגון של רועה".